

Sygn. akt IV Ca 428/14

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2014 roku

Sąd Okręgowy w Radomiu IV Wydział Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący: SSO Irena Koś

Sędziowie: SO Ewa Kowalik

SO Joanna Kaczmarek-Kęsik (spr.)

Protokolant: st. sekr. sąd. Aldona Gurtat

po rozpoznaniu w dniu 25 listopada 2014 roku w Radomiu

na rozprawie

sprawy z powództwa W. G., A. G., Z. K.

przeciwko S. G.

o zachówek

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Rejonowego w Przysusze

z dnia 31 marca 2014 roku

sygn. akt VI C 39/14

1. oddala apelację,

2. zasądza od W. G., A. G., Z.

K. na rzecz S. G. kwotę 1.800 /tysiąc osiemset/ złotych tytułem

zwrotu kosztów postępowania za instancję odwoławczą.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 31 marca 2014 roku Sąd Rejonowy w Przysusze oddalił powództwo W. G., A. G. i Z. K. przeciwko S. G. o zachówek oraz zasądził od W. G., A. G. i Z. K. w równych częściach na rzecz S. G. kwotę 3.600 złotych tytułem zwrotu kosztów procesu.

Podstawę powyższego rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia faktyczne:

Z. G. wraz mężem, po sprzedaży należącego do nich gospodarstwa rolnego położonego w T., darowali wszystkim swym dzieciom w równych częściach pieniądze uzyskane z tej sprzedaży. Na podstawie umowy sprzedaży z dnia 29 marca 1977 roku Z. G. nabyła nieruchomość rolną położoną w O., o łącznej powierzchni 1,87 ha, składającą się z działek oznaczonych w ewidencji gruntów numerami (...). Z przedmiotowej nieruchomości w 1985 roku odłączono część o powierzchni 900 m⁽⁽²⁾⁾, którą oznaczono numerem (...). Odłączona część nieruchomości została darowana przez Z.

G. małżonkom W. i S. K.. Dla nieruchomości tej urządzono nową księgę wieczystą, w której jako właściciele wpisano W. K. (1) i S. A. małżonków K. na zasadzie wspólności ustawowej. Z. G. umową przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 listopada 1989 roku przeniosła nieodpłatnie na rzecz swego następcy - syna S. G., własność gospodarstwa rolnego położonego w O., o łącznej powierzchni 1,78 ha, składającego się z działek oznaczonych numerami (...). Umowa ta została zawarta na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1982 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (t. j. Dz. U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133). Z. G. zmarła 18 maja 2013 roku. Spadek po niej na podstawie ustawy nabyły dzieci - W. G., M. F., B. K., H. D., S. G., A. G., W. K. (2) i Z. K. - po 1/8 części każde z nich. W chwili śmierci Z. G. nie miała żadnego majątku. Sąd Rejonowy stwierdził, iż zgodnie z poglądami doktryny i judykatury jeżeli spadkodawca nie sporządził testamentu i następuje dziedziczenie ustawowe, to roszczenie o zachówek może powstać tylko wtedy, gdy spadkodawca dokonał za życia darowizn doliczanych do spadku dla potrzeb obliczania zachowku. Przy obliczaniu zachowku dolicza się do spadku darowizny uczynione przez spadkodawcę. Zaliczenie to odbywa się stosownie do przepisów m.in. art. 994 § 1 k.c., na mocy którego przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięć laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, darowizn na rzecz osób nie będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku. Jednakże darowizny uczynione na rzecz spadkobierców oraz osób uprawnionych do zachowku są doliczane do spadku bez względu na czas ich dokonania. Doliczenie darowizny do spadku jest niezależne od tytułu powołania do spadku, jak też od tego czy spadkobierca obdarowany jest jednocześnie osobą uprawnioną do zachowku. W ocenie Sądu I instancji, niekwestionowanymi okolicznościami w niniejszej sprawie były legitymacja procesowa powodów i pozwanego, jak również fakt, że pozwanym przysługuje zachówek w wysokości połowy wartości udziałów spadkowych, tj. po 1/2 z 1/8 każdemu z nich. Także niesporne było, iż w chwili śmierci spadkodawczyni nie miała żadnego majątku, więc nie pozostawiła żadnego spadku. Spornym był charakter przekazania gospodarstwa rolnego przez spadkodawczynię pozwanemu. Sąd Rejonowy wskazał, że bez znaczenia dla sprawy pozostaje kwestia darowania przez spadkodawczynię i jej męża pozwanemu i powodom pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży gospodarstwa rolnego położonego w T.. Darowizny te otrzymały wszystkie dzieci Z. G. w równych częściach, więc podlegają one przez nich wzajemnie zaliczeniu na zachówek należny każdemu z nich. Dla odpowiedzialności pozwanego bez znaczenia była darowizna uczyniona przez spadkodawczynię na rzecz W. K. (2) i jej męża. Ustalając charakter umowy przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 listopada 1989 roku, mocą której spadkodawczyni przekazała pozwanemu, jako swemu następcy, gospodarstwo rolne położone w O. Sąd Rejonowy nie podzielił twierdzeń powodów, co do tego, że z punktu widzenia roszczenia o zachówek umowa powyższa ma charakter darowizny. Zdaniem Sądu Rejonowego, umowa przeniesienia gospodarstwa rolnego na rzecz następcy jest rodzajem umowy o charakterze cywilnoprawnym, odmiennym od umów przeniesienia własności wymienionych w części szczegółowej księgi trzeciej Kodeksu Cywilnego o zobowiązaniach (m.in. darowizny). Mają do niej zastosowanie przepisy Kodeksu Cywilnego dotyczące zdolności do czynności prawnych, wad oświadczenia woli, nieważności czynności prawnej oraz skutków prawnych oświadczenia woli, zaś przyczyną jej zawarcia jest dążenie do uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego, której następstwem jest wzajemna zależność umowy i decyzji w przedmiocie tych świadczeń ubezpieczeniowych, polegająca na tym, że utrata mocy jednej z tych czynności pociąga za sobą utratę mocy także drugiej. Ponadto nie może dojść do odwołania umowy o przekazanie gospodarstwa rolnego z powodów leżących u podstaw odwołania darowizny. Taką też interpretację charakteru umowy przyjmuje aktualnie judykatura. Sąd Rejonowy powołał uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie III CZP 29/12 (OSNC 2013/1/7, Lex 1242094), w której wprost orzeczono, że przy ustalaniu zachowku nie uwzględnia się wartości gospodarstwa rolnego przekazanego przez spadkodawcę następcy na podstawie umowy przewidzianej w art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. Ocenę tę Sąd Rejonowy podzielił i uznał, że pozwany nie ponosi odpowiedzialności względem powodów z tytułu ich roszczeń o zachówek.

Podstawę prawną rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego stanowiły przepisy art. 991, art. 993, i art. 994 k.c., art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. O kosztach procesu Sąd Rejonowy orzekł na podstawie art. 98 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku wnieśli powodowie, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając:

1. obrazę przepisów prawa materialnego, tj. art. 993 k.c. oraz art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin przez błędną ich interpretację polegającą na uznaniu, iż umowę przekazania gospodarstwa rolnego

z dnia 14 listopada 1989 r., mocą której spadkodawczyni przekazała pozwanemu jako swojemu następcy gospodarstwo rolne położone w O., należy określić jako rodzaj umowy cywilnoprawnej, odmienny od umowy darowizny w sytuacji, gdy przedmiotowa umowa ma charakter zbliżony do umowy darowizny i powinna być zaliczona do substratu zachowku i zaliczona w poczet zachowku uprawnionego,

2. obrazę przepisów postępowania tj. art. 233 § 1 k.p.c. polegającą na naruszeniu zasadny wszechstronnej oceny materiału dowodowego poprzez uznanie, iż umowa przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 listopada 1989 r. miała rodzaj umowy cywilnoprawnej, odmienną od umowy darowizny w sytuacji, gdy spadkodawczyni otrzymała w 1984 r. emeryturę po zmarłym mężu, a przekazanie gospodarstwa rolnego spowodowało podniesienie nieznacznie wysokości jej emerytury.

W oparciu o powyższe zarzuty powodowie wnieśli o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów kwot po 18.750 złotych

wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty oraz zasądzenie

od pozwanego na rzecz powodów kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych za obie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Apelacja powodów nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Okręgowy podziela ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd pierwszej instancji oraz ocenę prawną ustalonego stanu faktycznego.

W pierwszej kolejności omówienia wymaga zarzut naruszenia prawa procesowego, bowiem dopiero po dokonaniu prawidłowych ustaleń faktycznych może nastąpić ich prawna ocena.

W świetle poglądów judykatury podstawa apelacji oparta na zarzucie naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. może być uznana za zasadną jedynie w wypadku wykazania, że ocena materiału dowodowego jest rażąco wadliwa, czy też w sposób oczywisty błędna, dokonana z przekroczeniem granic swobodnego przekonania sędziowskiego. Dla skuteczności zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. skarżący musi wykazać, jakich dowodów Sąd nie ocenił, jakie fakty pominął i jaki wpływ pominięcie faktów czy dowodów miało na treść orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 2002 r., sygn. akt II CKW 916/00). Jeśli tylko z materiału dowodowego Sąd wyprowadza wnioski logicznie poprawne i zgodne z doświadczeniem życiowym, to ocena Sądu nie narusza reguł swobodnej oceny dowodów i musi się ostać, choćby w równym stopniu, na podstawie tego materiału dawały się wysnuć wnioski odmienne.

Ocena dowodów dokonana przez Sąd Rejonowy jest zgodna z zasadami logicznego rozumowania i zasadami doświadczenia życiowego. Ustalony stan faktyczny jest w istocie bezsporny. Zarzut błędnych ustaleń faktycznych sprowadza się do kwestionowania nie tyle samych ustaleń Sądu Rejonowego, co wniosków wynikających z tych ustaleń po dokonaniu ich oceny prawnej w zakresie charakteru umowy zawartej między Z. G. i S. G. w dniu 14 listopada 1989 roku. Prawidłowość tej oceny zostanie omówiona przy zarzutach dotyczących naruszenia prawa materialnego.

Zarzut naruszenie prawa materialnego, tj. art. 993 k.c. i art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin nie jest zasadny (t. j. Dz. U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133). Sąd pierwszej instancji dokonał prawidłowej oceny umowy przekazania gospodarstwa rolnego zawartej między Z. G. a jej snem S. G. w dniu 14 listopada 1989 roku. Umowa z dnia 14 listopada 1989 roku została zawarta pod rządami ustawy z dnia 14 grudnia 1982 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (t.j. Dz. U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) i na podstawie tej ustawy co wynika wprost z treści umowy. Strony

umowy powołały cytowaną ustawę przystępując do aktu notarialnego a ponadto okazały przy zawieraniu umowy decyzją Wydziału Świadczeń dla (...) Oddział w S. z dnia 22 września 1989 roku o przyznaniu emerytury Z. G. na podstawie powołanej wyżej ustawy (akta i dokumenty księgi wieczystej Kw nr (...) Sądu Rejonowego w Przysusze). Umowa miała charakter złożony. Mocą tej umowy Z. G. przeniosła nieodpłatnie na rzecz swego następcy - syna S. G. własność gospodarstwa rolnego położonego we wsi O. składającego się z działek nr (...), o łącznej powierzchni 1,78 ha. Ponadto S. G. ustanowił nieodpłatnie i dożywotnio na rzecz Z. G. na nabytej nieruchomości służebność osobistą polegającą na prawie korzystania ze wszystkich izb znajdujących się na parterze budynku mieszkalnego oraz korzystania z zabudowań gospodarczych w 1/4 części a także użytkowanie nieruchomości, z tym że wykonanie tego użytkowania zostało ograniczone do 17 arów gruntu w działce (...) w miejscu raz przez uprawnioną wybranym.

Powyższe okoliczności świadczą o trafności oceny Sądu pierwszej instancji co do charakteru umowy zawartej w dniu 14 listopada 1989 roku. Okoliczności zawarcia umowy oraz jej treść odpowiadały przepisom art. 48-59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. Sąd Okręgowy podziela pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale z dnia 21 czerwca 2012 r., w sprawie o sygn. III CZP 29/12 (OSNC 2013/1/7), w świetle którego przy ustalaniu zachowku nie uwzględnia się wartości gospodarstwa rolnego przekazanego przez spadkodawcę następcy na podstawie umowy przewidzianej w art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że charakter prawny umowy przeniesienia gospodarstwa rolnego na rzecz następcy określony został w orzecznictwie jako rodzaj umowy o charakterze cywilnoprawnym, odmienny od umów przeniesienia własności wymienionych w części szczegółowej księgi trzeciej kodeksu cywilnego o zobowiązaniach. Mają do niej zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego dotyczące zdolności do czynności prawnych, wad oświadczenia woli, nieważności czynności prawnej oraz skutków prawnych oświadczenia woli. Umowa ta jest jednak umową odmienną od umowy darowizny. Przyczyną jej zawarcia jest dążenie

do uzyskania (ewentualnie zwiększenia) świadczeń z ubezpieczenia społecznego, której następstwem jest wzajemna zależność umowy i decyzji w przedmiocie tych świadczeń ubezpieczeniowych, polegająca na tym, że utrata mocy jednej z tych czynności pociąga za sobą utratę mocy także drugiej. Dochodzi do powiązania tymi czynnościami rolnika, następcy i Państwa jako przyznającego świadczenia, co przemawia za tym, że umowa nie mieści się w katalogu umów uregulowanych w kodeksie cywilnym. Sąd Najwyższy wskazał także, że wspólna cecha umowy przeniesienia i umowy darowizny dotyczy wyłącznie nieodpłatności świadczenia, istotne natomiast znaczenie dla swoistości umowy przeniesienia ma to, że przekazujący zapewnia sobie świadczenia emerytalne lub rentowe ze środków państwowych, bądź ich podwyższenie, korzystanie z działki, lokalu mieszkalnego i pomieszczeń gospodarczych, a gospodarstwo przejmuje osoba zdolna do osiągania lepszych efektów gospodarowania, przez co umowa spełnia cel gospodarczy i społeczny. Nie może zatem dojść do odwołania umowy przekazania z powodów leżących u podstaw odwołania darowizny. Z tych powodów zdaniem Sądu Najwyższego należało przyjąć wyodrębnioną ustawowo swoistość umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy, jako odmienną od umowy darowizny. Z tych też względów w ocenie Sądu Okręgowego do umowy tej nie ma zastosowania art. 993 k.c. a dokonanego na jej podstawie przysporzenia nie dolicza się do spadku.

Mając powyższe na uwadze należało uznać, iż apelacja nie zawiera uzasadnionych podstaw faktycznych oraz prawnych i dlatego podlega oddaleniu, o czym Sąd Okręgowy orzekł zgodnie z art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania odwoławczego Sąd Okręgowy orzekł stosownie do zasady odpowiedzialności za wynik procesu w oparciu o treść art. 98 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Wynagrodzenie radcy prawnego reprezentującego powoda ustalono na podstawie § 6 pkt 6 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (t. j. Dz. U. z 2013 r. Nr 490 ze zm.) uwzględniając koszty niezbędne do celowej obrony strony reprezentowanej przez radcę prawnego i biorąc pod uwagę fakt, iż po stronie powodowej istniało współuczestnictwo formalne. Pozwanego reprezentował radca prawny na podstawie jednego pełnomocnictwa udzielonego w jednej sprawie dlatego brak było podstaw do zasądzenia od każdego z pozwanych na rzecz powoda odrębnie opłaty za czynności radcy prawnego (por. analogicznie postanowienie Sądu Najwyższego z dnia

12 lipca 1980 roku , II CZ 79/80, OSNCP 1981, nr 2-3, poz.37). Opłatę za czynności radcy prawnego ustalono biorąc pod uwagę łączną wartość przedmiotu zaskarżenia, tj. 56250 zł (§6 pkt 6 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu).